

DESPRE FOLOSIREA DECORAȚIILOR ÎN STEMELE BOIERILOR DIN MOLDOVA ȘI ȚARA ROMÂNEASCĂ ÎN PERIOADA DOMNILOR REGULAMENTARE

Tudor-Radu Tiron

Generalități: primele contacte ale societății medievale moldo-muntene cu decorațiile

Cu toate că Moldova și Țara Românească nu au instituit decorații până în epoca formării statului român modern, ordinele și medaliile nu erau necunoscute societății noastre de altădată. Pe fondul asimilării elitelor autohtone, al includerii acestora în ierarhiile statelor vecine, vedem cum conferirea de titluri, steme și decorații către boierii din țările române a însemnat un drum lung de mai multe secole, pe care îl putem urmări, sub diferite forme, din epoca întemeierii până către 1900.

Dacă în privința conferirii de titluri și steme ne vine greu să stabilim o dată incipientă¹, prima atestare a unui român primit într-un ordin străin ar fi în 1431², când regele Sigismund al Ungariei l-a decorat pe voievodul Vlad Dracul cu însemnul de cavaler al Ordinului Dragonului. După mai bine de 200 de ani, domnul Țării Românești Constantin Brâncoveanu primea Ordinul Sf. Andrei, fapt cunoscut atât din documentele vremii³, cât și din protestele pline de ură ale rivalului său Dimitrie Cantemir, refugiat în Rusia după 1711⁴; în privința acestuia din urmă, nu cunoaștem decât că folosea un sigiliu cu armele personale înconjurat de colierul aceluiși ordin⁵, fără a ajunge până la noi o eventuală diplomă. Savantul principe a fost urmat, în ordine cronologică, de beizadea Radu (Rudolf) Cantacuzino – fiul lui

¹ Tematică cu largă răspândire în istoriografia heraldicii românești, conferirea unor steme de către regii Ungariei și Poloniei se confundă cu originile heraldicii domnești din Moldova și Țara Românească (secolele al XIV-lea și al XV-lea). Studiul nostru privește în principiu doar onorurile acordate persoanelor fizice, nu și cele destinate domniei.

² Data este aproximativă – cf. Emil Vârtosu, *Din sigilografia Moldovei și a Țării Românești*, în „*Documente privind Istoria României*”, Introducere, vol. II, 1956, p. 363-366.

³ Ordinul a fost conferit de țarul Petru la 21 august 1700 – cf. *Исторические связи народов СССР и Румынии в XV – начале XVIII вв.*, t. III, 1673-1711, Moscova, p. 151-152, doc. 42 (*apud*. Dimitrie Cantemir, *Scurtă povestire despre stărpirea familiilor lui Brâncoveanu și a Cantacuzinilor*, ediție îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii de Paul Cernovodeanu, București, 1995, p. 5 și nota 20).

⁴ Într-o scrisoare datată ianuarie 1722 – făcând parte dintr-un număr mai mare de petiții adresate lui Petru cel Mare pentru confirmarea drepturilor sale – Dimitrie Cantemir amintea distincția acordată dușmanului său Brâncoveanu, accentuând nerecunoștiința imperială față de propria persoană: „...Domnitorul muntean Brâncoveanu, în campania trecută, făgăduind numai credința (pe care nu a arătat-o însă), a primit de la Maiestatea voastră mila și cinstea de cavaler al Ordinului Sf. Apostol Andrei. Iar eu, robul vostru, păstrat-am cu sfințenie cuvântul dat de făgăduință, îndeletnicindu-m-am cu fapte bune (...). Ce voi cere de la tine, o, judecătorule drept și preamăloștive stăpâne?...” – cf. Ștefan Ciobanu, *Dimitrie Cantemir în Rusia*, București, 2000, p. 151-152.

⁵ Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, București, 1977, pl. LXXVII, fig. 4.

Ștefan Vodă – devenit general în armata austriacă dar și, *motu proprio*, Mare Maestru al Ordinului Constantinian al Sf. Gheorghe⁶. Colierul acestei distincții, efectiv acordat mai multor personalități ale timpului, a fost reprezentat în armele sale și lăsat „moștenire” diferitelor ramuri Cantacuzinești, care nu l-au folosit decât în compoziții heraldice⁷.

Despre decorațiile acordate românilor în perioada domniilor regulamentare

Reapariția decorațiilor în Principate s-a făcut pe la începutul secolului al XIX-lea, ca o consecință a politicii expansioniste a Imperiului Rus. Deși suntem încă departe de generalizarea pe care o vom constata în perioada regulamentară, vedem cum diferite distincții țariste erau oferite mai multor membri ai protipendadei autohtone: boierul Manole Balș, decedat în 1812, era înhumat în biserica familiei din Iași, sub o lepede purtând o stemă în care figurează și Ordinul Sf. Vladimir⁸. În 1830, la alcătuirea *Catagrafiei* bunurilor rămase de la răposatul episcop Costandie Filitti al Buzăului, se menționează între altele și „cavaleria Sfintei Ana cu o stea și o cruce, din leatul 1812, la cinstitul Consulat (al Rusiei – n.n.)”, unde însemnele au fost probabil transmise în vederea returnării⁹. Pe de altă parte, confruntările militare ruso-turce din primele decenii ale secolului al XIX-lea au determinat lărgirea cercului celor recompensați, prin decorarea mai multor voluntari români care s-au distins în rândul armatei țariste – iată ce glăsuiește pisania de la ctitoria colonelului Ioan Solomon din comuna Pleșoi (jud. Dolj): „...s-au zidit în leatul 1842 avgost în 6 cu cheltuiala și osteneala Dl. Colonel și Cavaler, adică din ordinul Sf. Stanislav la gât, Sf. Vladimir și Sf. Ana la piept și medalia războiului din leat 1829 și sabia de aur a împărăției rusești scrisă pentru vitejie în războaiele ce au avut cu turcii în leat 1828 și 1829 când s-au aflat necealnic de

⁶ Andrei Pippidi, *L'ordre Constantinien et les généalogies byzantines*, în „*Études byzantines et post-byzantines*”, III, 1997, p. 214-217 și Sorin Ifțimi, Loredana Marian, *Un izvor heraldic din arhiva Cantacuzinilor – Cartea de Aur a Ordinului Constantinian al Sfântului Gheorghe*, comunicare prezentată la cel de-al XII-lea Congres de Genealogie și Heraldică, Iași, 15-18.05.2003 (sub tipar).

⁷ Atunci când, în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Cantacuzinii emigrați în Rusia au solicitat recunoașterea armelor de familie (așa cum le imaginase beizadea Radu Cantacuzino), Gheroldia a eliminat colierul Ordinului Constantinian al Sf. Gheorghe, nerecunoscând astfel pretențiile acestei familii asupra acestei decorații (care avusese între timp o evoluție cât se poate de legală în Regatul celor Două Sicilii și în Ducatul Parmei). S-a admis cel mult mutarea imaginii Sf. Gheorghe – din componența Ordinului – într-una din părțile marelui scut de pe pieptul acvilei bicefale – cf. Dan Cernovodeanu, *op. cit.*, pl. LXXV, fig. 3.

⁸ Stema a fost examinată de autor *in situ*. Pentru identificarea decorațiilor de pe stemele boierești am consultat lucrarea lui L. J. Trost, *Die Ritter und Verdienst Orden, Ehrenzeichen und Medaillen aller Souveräne und Staaten, seit Beginn des XIX. Jahrhunderts*, Viena și Leipzig, 1910. Am avut în vedere și diferite pagini de Internet: valoroasa pagină „*La phaléristique russe depuis Pierre le Grand*”, autor Nicolas Botta-Kouznetzoff (<http://www.maison-russie.com/embleme/phaléristique/>), respectiv „*Medals, Orders & Decorations of the Ottoman Empire*”, autor Tim Tezer (<http://www.turkishmedals.net/>).

⁹ Ioan C. Filitti, *Averea episcopului Costandie Filitti*, în „*Revista Arhivelor*”, vol. II, nr. 4-5 (1927-1929), p. 164.

*panduri români...*¹⁰. Amintim aici și prima retragere de decorație de care avem știință, legată de personalitatea lui Tudor Vladimirescu; în 1821, în urma dezavuării de către țară a mișcării eteriste, consulul rus Pini primea instrucțiuni în legătură cu retragerea Ordinului Sf. Vladimir, conferit lui Tudor Vladimirescu pentru fapte de arme¹¹.

Începând cu deceniul al III-lea¹², deținând *de facto* exclusivitatea acordării de distincții (până în momentul instituirii primelor distincții ale puterii suzerane), Rusia – devenită după tratatul de la Adrianopole putere protectoare – a căutat și pe această cale să aprofundeze procesul, gradual și metodic, de asimilare a vârfurilor societății românești în sistemul de cinuri țarist, etapă obligatorie pe calea prezumatei anexări politice a Principatelor. În această privință, administrația Kiseleff, dar și domniile regulamentare îndeaproape supravegheate de consuli ruși, au determinat reforma instituțiilor statului, deservite pe mai departe de funcționari de condiție nobilă – și este momentul de maximă lărgire a clasei boierești¹³ – care ocupau deopotrivă funcțiile civile și militare. Mai cu seamă în privința acestora din urmă¹⁴, vedem cum afirmația ziarului „*Le Temps*” din 1835 că „...în fruntea noii miliții valahe stau ofițeri ruși” nu era fără acoperire, militari precum Horbatski, Banov, Iacobson, Paznanski sau Blaremburg rămânând în țările române, încuscrindu-se cu familiile de boieri autohtoni și căpătând ei înșiși statut boieresc și naturalizare¹⁵. Venind pe pământ românesc, ei au adus cu sine și decorațiile țarului, pe care le-au popularizat aici¹⁶ îndemnându-i și pe ofițerii români să le obțină.

¹⁰ Gheorghe Cristache, *Decorațiile și medaliile pandurului colonel Ioan Solomon (1793-1865)*, în „*Buletinul Societății Numismatice Române*”, anii LXX-LXXIV (1976-1980), p. 469-470.

¹¹ Faptul este menționat în raportul consulului Kreuchely v. Schwertberg către baronul v. Militz, însărcinat cu afaceri la Constantinopol – *** *Călători străini despre țările române în veacul al XIX-lea*, serie nouă, vol.1, 1801-1821, București, 2004, p.930.

¹² Apariția masivă a decorațiilor în Principate coincide cu intaurarea regimului regulamentar. Menționăm că, după 1821, nedecorarea vârfurilor ierarhiei autohtone și în primul rând a domnilor Ion Sandu Sturdza și Grigore Ghica – lucru demonstrat de portretele rămase – se datorează în principal lipsei unei distincții otomane de model occidental, Ordinul Nișan İftihar fiind înființat abia în 1831. Iar în lipsa unei distincții a puterii suzerane, nici o altă putere – nici măcar Rusia – nu avea cum să decoreze un domn de la Iași sau București.

¹³ Neagu Djuvara, *Între Occident și Orient. Țările române la începutul epocii moderne (1800-1848)*, București, 1995, p. 126-127.

¹⁴ Este util de notat că terminologia gradelor militare ale nou-înființatei miliții pământene era aproape exclusiv de inspirație rusească.

¹⁵ *** *Familiile boierești din Moldova și Țara Românească* (coordonator și coautor Mihai Dim. Sturdza), Editura „Simetria”, București, 2004, p. 558-559. În același sens, a se vedea și Emanoil Hagi-Mosco, *București. Amintirile unui oraș*, București, 1995, p. 282-297.

¹⁶ Neagu Djuvara, *op. cit.*, p. 104: „...să-l cităm acum pe memorialistul Radu Rosetti; la începutul veacului nostru, el redă părerea bunicii sale (care pentru nimic în lume nu ar fi vrut să aibă un ginere rus) despre fetele boierilor moldoveni care se măritaseră cu ofițeri ruși: niște nefericite care, de pe urma acestor soți cu titluri și decorații (...) nu s-au ales decât cu bătăi și cu averea tocate, ca mai apoi să fie părăsite”.

De altfel, ar fi de notat primirea de către ofițeri ruși a rangurilor autohtone și, concomitent, primirea de către boierii români a cinurilor rusești; dorind a-i recompensa pe acești sprijinitori de seamă ai cauzei pravoslavnice, Petersburgul nu făcea economie de decorații: colonelul Vladimir de Blaremburg își purta în continuare decorațiile primite ca ofițer rus, deși devenise încă de pe la 1842 vornic al temnițelor, inginer al statului, logofăt bisericesc și aghiotant al domnului Țării Românești (de altfel, cumnatul său era chiar domnul Alexandru Dim. Ghica)¹⁷. Pe de altă parte, vedem cum boierul moldovean Ioan Bașotă va face carieră administrativă în Basarabia post-1812, depunând jurământ de credință țarului dar păstrând moșiile de dincoace de Prut. El va muri în Moldova, nu înainte de a fi ctitorit o mare biserică la Pomârla (jud. Dorohoi), cu un mormânt pe care se citește: „...la 1846 noembru 26 spre 27 la 4 ceasuri de noapte europienești după miezul nopții au răposat Ioan Bașotă brigadir și cavaler rusesc, crucea Sf. Annei – cu cordon pe grumaziu, fiind în vârstă de 84 de ani”¹⁸.

O dată ridicată în scaun, domniile regulamentari de la Iași și București vor primi decorații atât de la ruși și turci, cât și, sporadic, de la alte state. O sumă de portrete îi înfățișează purtând decorații atât la ținuta civilă¹⁹ dar mai ales la cea militară. Decorațiile le dădeau prestanță, după cum arată și mărturia lui Timotei Cipariu din anul 1836: „...prințul (Alexandru Dim. Ghica, n.n.) era în uniformă de general, cu surtuc vânăt, epolet de fir de aur, pantalon de același color (...) pălăria în două cornuri cu tuiul alb ca și a adjutanților, numai cât marginea era cu alb cusută; pe piept, de amândouă părțile strălucea câte un ordin în brilianturi”²⁰. Tot prestanță avea și înmânarea unei decorații sub Regulamentul Organic, prilej pentru rostirea unui „speech moral”, ca acel relatat de colonelul Gr. Lăcusteanu în memoriile sale²¹. Ar fi de adăugat că decorațiile aveau și inamici, mai cu seamă din rândurile intelectualității de stânga²².

¹⁷ *** *Famiile boierești...*, p. 560 (portretul cu decorații al lui Vladimir de Blaremburg).

¹⁸ Textul de pe lespede de mormânt a fost publicat în *** *Famiile boierești...*, p. 383. Încă din 1837, bătrânul boier își alcătuisese o *Dieată*, pe care o semna ca „stațchi sovetnic (= consilier de stat, n.n.) și cavaler” – p. 379.

¹⁹ Precum este portretul domnului Alexandru Dim. Ghica, cu lănta Ordinului Sf. Ana așezată peste frac – Constantin Gane, *Trecute vieți de doamne și domnițe*, vol. III, București, f. a., p. 129.

²⁰ *Apud.* Al. Alexianu, *Mode și veșminte din trecut*, București, 1987, vol. II, p. 197.

²¹ „După ordin mergând cu toți ofițerii, ne-a chemat (Barbu Dim. Știrbei, n.n.), în apartamentele sale. Ne-a ținut un speech moral și disciplinar a cărui subiect eram eu și au sfârșit zicând: «Domnule polcovnic, te numesc comandor al ordinului Medgidie în brilianturi al Majestății Sale Sultanului Abdul Medgid Khan. Ai fost recomandat chiar de ambasadorii curților streine. Iată domnilor cum se răsplătește credința și meritul! Sper domnule polcovnic că în viitor, sub domnia noastră, te vei purta cu zel și credință și nu vei rămânea nerăsplătit». Apoi mi-a dat o cutie care conținea decorația otomană ostășească în brilianturi și o pungă de atlas albă cu ciucuri de fir în care era diploma turcească a decorației” (*Amintirile colonelului Lăcusteanu* (ediție îngrijită de Radu Crutzescu), București, 1935, p. 215). Decorațiile străine erau înmânate tot de către domn, după cum povestește același Lăcusteanu: „În toate Duminiile era primire la curte, după vechiul obicei. Măria Sa mă vede și mă chiamă să mă apropie, apoi îmi zice: «Iată domnule, cum se răsplătește disciplina ostășească și

Prin urmare, începând cu cel de-al treilea deceniu al secolului al XIX-lea, pe fondul lipsei oricărei distincții autohtone, ordinele și medaliile străine pătrund masiv în societatea românească²³. Imperiul otoman acorda atât civililor cât și militarilor Ordinul Nișan İftihar (de diferite feluri), iar mai târziu și Ordinul Medjidie. Rusia acorda tuturor categoriilor – civili, militari, clerici – Ordinele Sf. Ana și Sf. Stanislav, și în special militarilor Ordinul Sf. Vladimir, Crucea Sf. Gheorghe și medaliile comemorative ale războaielor cu Turcia (mai ales cel din 1828-1829). O dată cu independența Greciei, Ordinul Mântuitorului²⁴ se va adăuga distincțiilor acordate românilor, precum și, mai rar, decorațiile Imperiului Austriac²⁵ ori ale statelor germane²⁶ și italiene²⁷. Toți domnitorii au primit, în

meritul. Guvernul Maestății Sale Împăratul Rusilor te numește cavaler al ordinului Sf. Anei clasa III-a» și-mi dă o cutie roșie care conținea decorația împreună cu diploma” (ibidem., p. 217).

²² Să-i dăm cuvântul lui Ioan C. Filitti, autor al unui studiu despre epoca lui Gheorghe vodă Bibescu, inclus în lucrarea sa *Domniile române sub Regulamentul Organic 1834-1848*, București, 1915 (apud. *** *Familii boierești...*, p. 464): „În schimb, Eliade, deși totdeauna apropiat de ocărnuire și om de fire moderată, nu cruță vițiile contemporane. În «Mihaida» lovește în boierimea gata de a se pleca dinaintea favorurilor ce-i pot veni de la străin: «Acum îi vezi c-aleargă după grații străine/Să-și împletească coada cu banda baronală/Și cruci să mi-și atârne (s.n.) pe-un piept făr-de-virtute...»”.

²³ Floricel Marinescu, Maria Radovici, *Personalități din Țara Românească și Moldova distinse cu decorații străine în primele șase decenii ale secolului al XIX-lea*, în „Studii și Materiale de Muzeografie și Istorie Militară”, nr. 14-15/1981-1982, p. 121-125. Mulțumim cercetătoarei Cătălina Opaschi pentru comunicarea unui interesant sistem de notare a decorațiilor, folosit în „Annuaire de la Principauté de Valachie”, Imprimerie de la Cour de Fr. Walbaum, Bucarest, 1842, p. 167-189. Cele patru distincții uzuale – Sf. Ana, Sf. Vladimir, Sf. Stanislav și Nișan İftihar – sunt reproduse sub forma unor mici pictograme care se adaugă numelor, sub forma: Chev. 2e. 4e. . În cazul dat, este vorba despre marea logofăt Constantin Cantacuzino, cavaler al Ordinului Sf. Ana (clasa a II-a), al Ordinului Sf. Vladimir (clasa a IV-a) și al Ordinului Nișan İftihar (ibidem., p. 188). Altădată, inscripția rezuma calitatea de persoană decorată a celui în cauză: „Chev(alier) d(es) p(lusieurs) o(rdres)” (ibidem., p. 185), ceea ce avea să se transforme în „cavaler a mai multor ordine” (sic).

²⁴ Spre exemplu, Chrisant Penetis, egumen al Mănăstirii Horezu (jud. Vâlcea), al cărui portret, datat 1846, îl reprezintă purtând cravata Ordinului Mântuitorului și cea a Ordinului Nișan İftihar – cf. Constantin Bălan, *Portretul din 1846 al lui Hrisant Penetis, egumenul Mănăstirii Horezu*, în „Revista istorică”, vol. IX, nr. 3-4, p. 125-126. Este interesant de notat caracterul public al sistemului de onoruri existent în epocă în Țara Românească; în cazul lui Penetis – personalitate a lumii ecleziastice, dar și un abil om de afaceri – propunerea pentru decorația puterii suzerane a fost publicată în „Buletin gazetă administrativă”, iar aprobarea pentru Ordinul Mântuitorului în „Vestitorul Românesc” (ibidem., p. 123-124). În principiu, aprobarea domnească nu se cerea decât pentru ordinele străine, însă chiar și pentru cele otomane domnul dădea o înștiințare celui decorat, care echivala cu o aprobare, alcătuită sub formă de scrisoare (cf. Constantin G. Mano, *Documente din secolele al XVI-lea–XIX-lea privitoare la familia Mano*, București, F. Göbl Fii, p. 290): „Noi Alexandru Ghica V.V. etc. Marelui Comis Ioan Manu. No. 416, Anul 1837, August 12. Fiindcă Măria Sa prea puternicul nostru Suzeran, sultanul Mahmud Chan, a bine-voit a priimi recomandăția ce am făcut asupra Domniei-Tale, și a te cinsti cu decorație a imperiului otomanicesc Nișan İftichar de rând a fi purtat la gât; Noi, prin acest ofis, îndreptăm către D-ta ordinul și documentul alăturat al Măriei Sale, ca să porți acel ordin după orânduiala ce ‘i este însușită”.

²⁵ Precum Arhimandritul Paisie, egumenul Mănăstirii Sinaia, care primea „crucea de comandor” al Ordinului Franz Josif (Floricel Marinescu, Maria Radovici, *op. cit.*, p. 125).

semn de excepțională apreciere, portretul sultanului în miniatură, cu briliante²⁸. La limita dintre decorații și bijuterii, menționăm acordarea de către administrația Kiseleff a unor inele cu briliante, recompense onorifice date, în numele țarului, unor funcționari de rang secundar²⁹.

Despre folosirea heraldică a decorațiilor în perioada domniilor regulamentare

Ajunsă într-o perioadă de maximă dezvoltare, heraldica privată din Moldova și Muntenia a găsit în reprezentarea decorațiilor o modalitate *sui generis* de personalizare a stemelor de familie. Folosite aproape exclusiv pe sigilii, însemnele heraldice ale boierilor români erau alcătuite sub influența artei franceze, prin reevaluarea moștenirii simbolice pe care fiecare familie o avea din epocile anterioare³⁰. Se pot cita aici nenumărate exemple de lucrări impecabil gravate în piatră sau metal (cunoscute atât ca matrice, cât și ca impresiuni sigilare), pe care stemele începuseră a fi completate cu decorațiile primite de către comanditar. Reprezentarea heraldică a decorațiilor era cunoscută în Occident încă din secolele al XIV-lea și al XV-lea, multiplicarea tipurilor phaleristice determinând transformări la nivelul „șabloanelor” heraldice.

Mai întâi trebuie să remarcăm că folosirea stemelor, cu sau fără decorații, nu a fost îngrădită nici unei categorii sociale. Apoi, pentru heraldica boierească, decorațiile erau detalii prin care se deosebeau însemnele, altfel similare, folosite de membrii aceleiași familii (procedeu fiind echivalent brizurilor din Occident)³¹. În fine, trebuie să amintim lipsa decorațiilor din sigiliile de stat, chiar dacă portul efectiv al acestora de către domnii români era indubitabil³²; în această privință, o

²⁶ Între decorațiile domnului Gheorghe Bibescu se afla și Ordinul „Vulturul Roșu” al Prusiei, clasa I cu cordon (*ibidem.*, p. 127).

²⁷ Marele spătar Constantin Dimitrie Ghica, comandantul armatei Țării Românești, primise între alte distincții și Ordinul Sf. Gheorghe clasa I, al Ducatului de Lucca (*ibidem.*, p. 133).

²⁸ Ceea ce se observă pe toate portretele de aparat din acea perioadă – v. în acest sens *Enciclopedia României* (coord. D. Gusti), vol. I, 1938, p. 446 (Mihail Dim. Sturdza), p. 238 (Alexandru Dim. Ghica), p. 676 (Barbu Dim. Știrbei), p. 840 (Gheorghe Dim. Bibescu), p. 847 (Grigore Al. Ghica).

²⁹ În 1831, pentru contribuția avută în combaterea epidemiei de holeră, s-au înmănat inele cu briliante unui număr de 14 medici, precum și unui „spițer” – cf. Gheorghe Brătescu, Paul Cernovodeanu, *Biciul holerei pe pământ românesc*, București, 2002, p. 69.

³⁰ Dan Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 173-174.

³¹ A se vedea în acest sens sigiliile mai multor membri ai familiei Ghica din Țara Românească – *ibidem.*, pl. LXXIX, fig. 2, 5.

³² Notăm excepția stemei domnului Mihail Dim. Sturdza, reprodusă pe coperta volumului autorilor Cristian Popișteanu și Dorin Matei, *Sturdzeștii. Din cronica unei familii istorice*, București, 1995. Armele domnești sunt așezate peste steaua unei decorații (probabil Sf. Ana), iar dedesubt sunt reprezentate cravatele a 4 ordine. În ceea ce privește stema domnitorului Grigore Al. Ghica (publicată împreună cu portretul acestuia de Dim. A. Sturdza și J. J. Skupiewski în *Acte și documente relative la istoria Renașterii României*, vol X, planșa), este vorba de o compoziție de inel sigilar, care nu avea deci valoarea unui sigiliu de stat; în privința stemei pe care se află scutul, aceasta putea fi a unei decorații primită de Grigore Al. Ghica înaintea urcării pe tronul Moldovei, stema nemaifiind prin urmare domnească, ci boierească. O ultimă mențiune se cuvine aici – părăsind limitele stricte ale perioadei studiate – în legătură cu stema în *supra-libros* a lui Alexandru Moruzi de pe o carte legată în 1805 (Cernovodeanu, *op. cit.*, pl.

explicație ar fi dorința domniei de conserva aparența de suveranitate a țării, prin neafișarea la nivelul simbolurilor oficiale a legăturii personale dintre titularul demnității princiare și vreun suveran străin, legătură creată prin primirea, respectiv acordarea unei decorații³³.

Să trecem deci în revistă modalitățile de reprezentare heraldică a decorațiilor, așa cum le-am desprins din materialul corespunzător perioadei de care ne ocupăm. Izvoarele folosite ne-au pus și câteva probleme de ordin tehnic, precum: a) dimensiunea redusă a decorațiilor gravate pe sigilii îngreunează identificarea lor precisă, aceasta fiind direct proporțională cu talentul artistului care a lucrat însemnul în cauză; b) comparate cu distincțiile propriu-zise ale epocii, exemplarele incluse în compozițiile heraldice dau naștere la anumite confuzii, în special în privința gradelor sau claselor aceleiași distincții. Cunoaștem, spre exemplu, că memorialistul și colonelul Gr. Lăcusteanu primise Ordinul Sf. Ana cl. a III-a și cravata Ordinului Medgidie. Își comandă în consecință o nouă pecete, pe care cele două distincții, deși diferite ca rang, sunt reprezentate identic (cu însemnele atârând de câte o cravată, ca și cum ar fi în grade egale), având întâietate însă decorația otomană³⁴. Tot în privința izvoarelor, amintim că pentru studiul decorațiilor conferite cetățenilor români înaintea Unirii Principatelor, reprezentările de pe steme completează informația cuprinsă în publicațiile epocii³⁵, dar și în sens invers, informațiile pe care le avem despre decorațiile unui anumit boier pot ajuta la identificarea clară a unei izvor heraldic³⁶. Dacă decorațiile

XXXI, fig. 3), exemplu în care nu poate fi vorba despre o combinație între însemnul Moldovei și un ordin eventual acordat domnului; întreaga compoziție pare pur și simplu copiată după un desen heraldic realizat pentru feld-mareșalul rus conte Piotr Alexandrovici Rumianțov-Zadunaischi, desen care a avut o anumită circulație în epocă – cf. J. N. Mănescu, *Stema cu deviza „Non solum armis” din tipăriturile de la mănăstirea Neamț*, în „*Târgoviște, cetate a culturii românești*”, București, 1974, p. 225-233.

³³ Din punct de vedere juridic, această soluție rămâne excepțională, dacă avem în vedere statutul dependent al domnilor din cele două Principate, vasali ai sultanului care ar fi fost obligați să reprezinte în steme măcar decorațiile date de acesta.; peste tot în lume, vasalii unui suveran purtau și își reprezentau pe steme decorațiile primite, aceasta fiind regula pentru multe decorații de prestigiu, între care Sf. Spirit (Regatul Franței), Ordinul Jartierei (Regatul Angliei) și Lâna-de-Aur (Sf. Imperiu și Regatul Spaniei).

³⁴ Stema veche a lui Gr. Lăcusteanu este reprodusă în Cernovodeanu, *op. cit.*, pl. CI, fig. 3. Stema cea nouă (colecție particulară din București), se deosebește de cea veche doar prin adaosul decorațiilor. Un portret al memorialistului a fost reprodus în volumul *Amintirile colonelului Lăcusteanu*, p. 290.

³⁵ Spre deosebire de Țara Românească (unde „*Almanahul Statului*”, care a publicat între 1836-1858 listele de persoane din aparatul de stat, cu indicarea decorațiilor deținute de fiecare), administrația din Moldova nu avea nici evidența persoanelor propuse pentru o decorație otomană, nici pe cea a persoanelor cărora li se încuviința portul decorațiilor străine (cf. Floricel Marinescu, Maria Radovici, *op. cit.*, p. 110, nota 8). Spre exemplu, putem întregi listele deja publicate cu persoane decorate (*ibidem.*, p. 126 și următoarele), amintind pecele boierilor moldoveni Nicolae Gr. Ghica-Budești (cca. 1807-1853), respectiv Manolache Bogdan (1801-1854), fiecare având gravate însemnele ordinelor Sf. Ana și Nișan Ifthihar (Cernovodeanu, *op. cit.*, pl. LXXX, fig. 4, respectiv CIII, fig. 6).

³⁶ Astfel, informația după care marele logofăt Ștefan Bălăceanu a primit Ordinele Nișan Ifthihar și Sf. Vladimir cl. a III-a (cf. Floricel Marinescu, Maria Radovici, *op. cit.*, p. 125) ne îndreptățește să-i

otomane nu ne pun probleme deosebite la identificarea pe steme (fiind vorba în principal de Ordinul Nișan Ifthar, și mai rar de Medgidie), asemănarea dintre crucile Sf. Ana și Sf. Vladimir (mai ales varianta cu spade), poate crea confuzie; pentru acest caz avem în vedere frecvența mai mare a Ordinului Sf. Ana³⁷, dar și coroborarea cu alte izvoare de epocă, precum portretele³⁸.

Categoriile de steme conținând decorații:

1. Steme având scutul înconjurat de colierul unui ordin

Nu cunoaștem ca vreo decorație de un rang atât de înalt să fi fost conferită unui român, în perioada de care ne ocupăm. Întrucât studiul nostru are în vedere izvoarele heraldice, menționăm ca o curiozitate una dintre stemele Cantacuzinilor, ornamentată cu colierul Ordinului Constantinian al Sf. Gheorghe, decorație pe care acești boieri o foloseau doar „pe hârtie”, în amintirea pretensei calități de Mare Maestru, deținută altădată de către beizadea Radu Cantacuzino. În acest caz, ampla compoziție heraldică de veac XVIII³⁹ a fost redusă la părțile esențiale: acvila bicefală purtând pe piept ecusonul cu cele trei flori de crin⁴⁰, înconjurat de colierul Ordinului Constantinian (scutul cel mare este surmontat de o bonetă princiară)⁴¹.

Menționăm că dispoziția unui colier în jurul scutului este un lucru tipic pentru heraldica occidentală, aceasta fiind și cea mai tradițională manieră de afișare în steme a unei decorații⁴².

atribuim acestuia marea stemă a Bălăcenilor, cu decorațiile mai sus amintite, conservată astăzi în colecția Muzeului Militar Național (Cernovodeanu, *op.cit.*, pl. XCV, fig. 2).

³⁷ Cf. Floricel Marinescu, Maria Radovici, *op.cit.*, p. 126 și următoarele.

³⁸ Analizând decorația rusească figurată pe armele postelnicului Vasile Beldiman, având crucea cu extremitățile lățite și mici detalii între brațe (Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond „*Matrice Sigilare*”, nr. 13764), am putut determina că este vorba de Ordinul Sf. Ana prin comparația cu distincția pictată pe portretul postelnicului (***) *Familiiile boierești...*, p. 407).

³⁹ Stema completă a beizadelei, în calitate de principe român și Mare Maestru al Ordinului Constantinian, se află pictată pe o diplomă conferită de acesta la 2 ianuarie 1744 (Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond „*Peceși IP*”, doc. 434).

⁴⁰ Cantacuzinii se prevalau de o pretinsă descendență din dinastia de Valois – în această problemă Ioan C. Filitti, *Notice sur les Cantacuzène du XIe au XVIIe siècles*, București, 1919.

⁴¹ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond „*Matrice sigilare*”, nr. 13733.

⁴² Phaleristica medievală are în vedere doar ordinele, persoane juridice afirmate ca mari asociații ale lumii catolice, cu caracter aristocratic, militar și filantropic (cavalerii Sf. Ioan, Templierii etc.), mai apoi reuniuni ale înaltei nobilimi organizate în jurul puterii suverane (cavalerii Ordinului maghiar al Dragonului, ai Jartierei engleze, ai Lânii-de-Aur burgunde etc.). Ordinele de merit nu apar decât în secolul al XVII-lea (Ordinul francez al Sf. Ludovic), sau vedem vechi ordine cavalierești acordate doar pentru merite (Ordinul francez al Sf. Mihail; înalta nobilime purta în special Sf. Spirit, ceea ce conferea dreptul, în multe cazuri, și asupra Sf. Mihail). În steme se reprezentau – înaintea secolului al XVI-lea – doar insignele ordinelor (în exteriorul și, după caz, în interiorul scutului), apoi colierul înconjurând scutul, cu sau fără insignă-pandantiv; putem să punem în legătură generalizarea stemelor desenate simetric și includerea unui colier (care nu se potrivește în jurul unui scut înclinat de tradiție gotică). Începând din secolul al XVII-lea, o dată înmaginate lentele și cravatele purtând insigna ordinului (variantă a aceleiași distincții, mai apoi categorii inferioară prin

2. Steme având scutul așezat peste o stea de ordin, înconjurat de lenta sau cravata unui ordin

Din categoria marilor boieri care au fost decorați cu înalte ordine străine reținem cazul lui Emanuël Argyropol, mare logofăt al Țării Românești în 1831, de la care cunoaștem atât portretul cu decorații (circa 1835)⁴³, cât și stema cu scutul așezat peste steaua unui ordin rusesc, coroană, și suportți stând pe o consolă de care atârnă cravatele a patru ordine: Nișan Ifthar, Sf. Stanislav, Sf. Ana și Sf. Vladimir⁴⁴. Câteodată, scutul era suprapus peste steaua decorației, fără reprezentarea panglicii cu însemnul propriu-zis; astfel, un boier neidentificat din neamul Cantacuzinilor folosea o pecete cu scutul purtând acvila bicefală, așezat peste placa încoronată a Ordinului Sf. Ana, cl. I⁴⁵.

De asemenea, cunoaștem sigiliile, publicate dar neidentificate până în prezent, ale unor boieri care, prin înalta poziție deținută, au primit cu siguranță importante decorații străine; astfel, marele ban Iordache Filipescu, numit în 1843 prim boier al Țării Românești⁴⁶ – și care purta titlul de „*Excelență*”⁴⁷ –, a fost mai mult ca sigur comanditarul unui sigiliu (deja publicat)⁴⁸, în care steaua cu opt raze a familiei Filipescu suprapune o stea de decorație, totul fiind înconjurat de lenta ordinului Sf. Stanislav⁴⁹.

Și clerul din Principate folosea decorații în însemnele sale, mai ales sigilare; episcopul Neofit al Râmnicului sigila în 1824 cu o stemă sub forma unui scut oval (conținând stemele celor cinci județe ale Olteniei), așezat peste o stea cu opt raze, înconjurată de lenta Ordinului Sf. Ana și însoțită de steaua unui ordin neidentificat, ca și de alte însemne ecleziastice⁵⁰. Devenit mitropolit al Țării Românești, Neofit își comanda în 1840 un sigiliu cu stema noii sale funcțiuni⁵¹, purtând Ordinul Sf. Ana, un alt ordin neidentificat și un Nișan Ifthar (de jur

comparația cu colierul), era natural de a le vedea înconjurând scutul în maniera vechilor coliere – cf. Ottfried Neubecker, *Le grand livre de l'héraldique*, Paris, 1977, p. 214-221.

⁴³ *** *Familiile boierești...*, p. 120.

⁴⁴ Monumentul funerar al fostului mare logofăt și al familiei sale, la Cimitirul „Șerban Vodă” din București.

⁴⁵ Scutul este așezat peste o stea de decorație cu 8 raze, cu o coroană imperială suprapusă peste raza de sus. Totul este așezat peste un mantou închis printr-o coroană de conte (Cernovodeanu, *op. cit.*, pl. LXXV, fig. 1); prin urmare, întrucât apariția coroanei imperiale pe steaua Ordinului Sf. Ana se produce abia în 1828, nu suntem de acord cu datarea sigiliului în secolul al XVIII-lea, datare propusă de regretatul profesor Dan Cernovodeanu.

⁴⁶ Cătălina Opaschi, *Sigilii și steme inedite ale familiei Filipescu*, în „Arhiva Genealogică”, III (VIII), 1996, 3-4, p. 96.

⁴⁷ Inscripția de pe piatra de mormânt a Ecaterinei Filipescu, născută Balș, soția marelui ban Iordache Filipescu (decedată în 1842 și înhumată lângă biserica Mănăstirii Radu Vodă din București).

⁴⁸ Cernovodeanu, *op. cit.*, pl. XCIV, fig. 3.

⁴⁹ De altfel, Iordache Filipescu figurează în „*Almanah al Curții și al Statului din Principatul Valahiei* (București, 1838 și 1841) cu Ordinele Nișan Ifthar clasa I cu briliante și Sf. Stanislav în grad de Mare Cruce – cf. Floricel Marinescu, Maria Radovici, *op. cit.*, p. 131.

⁵⁰ Cernovodeanu, *op. cit.*, pl. CXXIV, fig. 1.

⁵¹ *Ibidem.*, pl. CXXIV, fig. 3. Scutul poartă imaginea Sf. Împărați Constantin și Elena.

împrejur sunt reprezentate ecusoanele cu stemele județelor Țării Românești, sub un mare mantou princiar)⁵².

În ceea ce privește așezarea scutului peste o stea, înconjurată de lenta sau cravata unui ordin, această practică este împrumutată din heraldica rusă. Cunoaștem mai multe steme din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, aparținând unor înalți demnitari ai Imperiului Rus, pe care scutul este așezat peste steaua celei mai importante decorații (câteodată scutul devenea circular, pentru a se înscrie mai bine în conturul medalionului central al stelei, reprezentat astfel cu tot cu deviza ordinului), totul fiind înconjurat de o lentă⁵³, un colier precum cel al Sf. Andrei⁵⁴, sau cele două împreună⁵⁵. Menționăm că dispunerea scutului peste steaua unui ordin constituie o particularitate care deosebește heraldica rusă de cea a altor țări, precum Franța, Marea Britanie sau Sf. Imperiu⁵⁶.

3. Steme având scutul cu una sau mai multe decorații atârinate (ordine și medalii)

Scut de care atârână mai multe ordine

În stemele din perioada Regulamentului Organic, situația cea mai frecventă este reprezentarea a două decorații, una otomană și alta rusească. Cităm în acest sens sigiliul colonelului Gr. Lăcusteanu, mai sus amintit, pe care sunt reprezentate ordinele Medgidie (?) și Sf. Ana⁵⁷. Din aceeași serie amintim stema Bălăceanu, cu ordinele Sf. Vladimir și Nișan Ifthihar⁵⁸, stema lui postelnicului Vasile Beldiman, cu ordinele Nișan Ifthihar și Sf. Ana⁵⁹, stema marelui ban Mihai Ghica, cu ordinele Nișan Ifthihar și Sf. Ana cu coroană⁶⁰ etc.

O stemă interesantă este cea a boierului muntean Grigore Obedeau, sub scut aflându-se însemnul Ordinului Nișan Ifthihar, așezat central, precum și cravata

⁵² Un alt sigiliu, datat 1850, reprezintă stema de mai sus, mai puțin ecusoanele cu steme de județe (*ibidem.*, pl. CXV, fig. 6).

⁵³ E. C. Cașutina, N. G. Saprikina, *Екслибрис в собрание научной библиотеки Московского Государственного Университета*, Moscova, 1985, p. 41 – supra-libros cu stema lui Ivan Ivanovici Șuvalov (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea).

⁵⁴ *Ibidem.*, p.59 – ex-libris-ul prințului Aleksandr Mihailovici Golițin (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea).

⁵⁵ *Ibidem.*, p.44 – ex-libris-ul contelui Nichita Ivanovici Panin (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea).

⁵⁶ În privința folosirii heraldice a decorațiilor europene, am consultat *L'Encyclopédie Diderot et d'Alembert – Blasoni e Araldica*, Libritalia, 2000, pl. XIII, XXIII-XXVII, respectiv A. C. Fox-Davies, *A complete guide to heraldry*, New York, Avenel, 1993, p. 561-571.

⁵⁷ V. *supra*, nota 34. În mod ciudat, distincția reprezentată pe portretul și sigiliul lui Lăcusteanu nu este Ordinul Medgidie, ci Nișan Ifthihar.

⁵⁸ V. *supra*, nota 36. Aceleași distincții le folosea în stemă (în ordinea amintită), și marele logofăt Ioan Câmpineanu, colonel și șef al controlului statului din Țara Românească – cf. Cernovodeanu, *op. cit.*, pl. CI, fig. 1 și Floricel Marinescu, Maria Radovici, *op. cit.*, p. 129.

⁵⁹ V. *supra*, nota 38. Aceleași distincții le folosea în stemă și marele vornic Manolache Bogdan – v. *supra*, nota 32.

⁶⁰ Cernovodeanu, *op. cit.*, pl. LXXIX, fig. 5. În acest sens și Floricel Marinescu, Maria Radovici, *op.cit.*, p. 133.

Ordinului Sf. Vladimir, așezată lateral - senestră⁶¹. Este probabil că această dispunere a celor două distincții, deși asimetrică, trebuia să sublinieze preeminența decorației otomane. Unele dintre stemele acestei perioade conțineau doar decorații otomane⁶², respectiv rusești⁶³. Cunoaștem și o stemă a familiei Balș în care figurează cravata Ordinului Mântuitorului (Regatul Elen), schimbându-se astfel formula „clasică” a ordinelor puterii suzerane și protectoare⁶⁴.

Scut de care atârnă ordine și medalii

O stemă tipică pentru perioada de care ne ocupăm este cea gravată pe sigiliul revoluționarului Cristian Tell din Țara Românească; sub scut se află reprezentate trei decorații: o medalie purtând o efigie (medalia „*3a xpa6pocmb*” sau medalia „*3a ycepðue*”)⁶⁵, flancată de ordinul Nișan Ifthar și de o altă medalie (probabil medalia comemorativă rusă a Războiului din 1828-1829)⁶⁶. Fiind vorba de distincții acordate pentru merite militare, este interesant de remarcat coexistența – în aceeași stemă – a medaliilor acordate atât de Rusia, cât și de Turcia, foste puteri beligerante între 1828-1829⁶⁷. A se nota și că cele două medalii au panglici desenate ca niște cravate de ordine.

Tot în legătură cu războiul din 1828-1829 putem cita și stemă, aparținând unui boier moldovean din familia Balș, sub al cărei scut se află următoarele distincții, toate rusești: cravata ordinului Sf. Ana, cu însemnul încoronat⁶⁸, flancată de cravata Ordinului Sf. Vladimir și de medalia comemorativă a Războiului din 1828-1829⁶⁹.

⁶¹ Piatră de mormânt aflată lângă biserica Zlătari din București: „...și sau pregătit dă marele logofăt și cavaler a mai multor ordine (s. n.) Grigore Obedianu spre a conlăcui cu pria iubitul și unicul său fu Grigoriță carele fiind pă ani 16 sau sfârșit la 4 avgst 1853”.

⁶² Stema unui membru neidentificat al familiei Mavrocordat, cu armele înconjurate de o panoplie de care atârnă cravatele ordinelor Nișan Ifthar și Medgidie – cf. Cernovodeanu, *op. cit.*, pl. LXXXI, fig. 3.

⁶³ Stema marelui logofăt Constantin Cantacuzino, așezată pe piatra de mormânt a soției acestuia, decedată în 1839 (piatra se află în prezent la Cimitirul „Șerban Vodă” din București). Aici, decorațiile sunt reprezentate în următoarea manieră: cravata Ordinului Sf. Ana cu coroană, cu însemnul atârnând central, de aceeași cravată atârnând, în extremitatea senestră, Ordinul Sf. Vladimir. În acest sens și Floricel Marinescu, Maria Radovici, *op. cit.*, p. 129.

⁶⁴ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond “*Matrice sigilare*”, nr. 13753.

⁶⁵ Medalia rusă „pentru zel” putea fi acordată, în funcție de importanța și natura meritelor fiecărei persoane, cu una din panglicile ordinelor Sf. Andrei, Sf. Alexandru Nevschi, Sf. Vladimir, Sf. Ana sau Sf. Stanislav – cf. prince Dimitri Romanov, *The orders, medals and history of imperial Russia*, Viborg, 2000, Balkan Heritage, p. 225.

⁶⁶ Maria Dogaru, *Sigiliile, mărturii ale trecutului istoric*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 256, fig. 298.

⁶⁷ Prin similitudine, menționăm portretul agăi Dumitru Topliceanu, boier implicat în organizarea carantinelor pe Dunăre din 1830, care purta la gât Ordinul Nișan Ifthar, iar în piept Ordinul Sf. Stanislav și Medalia comemorativă rusă a Războiului din 1828-1829 – cf. George Oprescu, *La peinture roumaine de 1800 à nos jours*, Egloff, Librairie de l'Université Fribourg, f. a., fig. 2.

⁶⁸ Coroana deasupra însemnului Sf. Ana constituia o onoare suplimentară, destinată, începând cu 1838, să înlocuiască varianta „cu diamante” a ordinului – cf. Valery Durov, *The orders of Russia*, Moscova, 1993, p. 118. Remarcăm astfel că, la puțină vreme după instituire, aceste noi tipuri de distincții intrau și în spațiul

Scut de care atârnă o singură decorație

Amintim pentru această categorie stema funerară a lui Alecu Grigore Ghica⁷⁰ (decedat în 1856), stema funerară a marelui ban Theodor Văcărescu-Furtună⁷¹, și stema sigilară a unui boier neidentificat din familia Balș⁷², pe fiecare fiind reprezentată cravata Ordinului Nișan Ifthar. Găsim câte o decorație rusească pe monumentul funerar al lui Ioan Cretzulescu (decedat în 1871) – cravata Ordinului Sf. Ana⁷³, respectiv pe pecetea unui boier din familia Arion – cravata Ordinului Sf. Stanislav⁷⁴.

Scuturi acolate de care atârnă mai multe decorații

Menționăm în această privință următoarele două cazuri: scuturi acolate alcătuind stema unei singure familii, respectiv scuturi acolate în cadrul unei steme de alianță. Primul exemplu este ilustrat de stema lui Costache Suțu (fost mare postelnic în Moldova, președinte al Curții de Apel din București, ministru al Dreptății în 1850), cu cele două scuturi acolate ale Moldovei și Țării Românești, înconjurate de ornamente exterioare între care mai multe cravate de decorații⁷⁵. Cel de-al doilea exemplu este dat de stema de alianță Ecaterina Filipescu (născută Balș) – Iordache Filipescu, aflată la Mănăstirea Radu Vodă din București, cu cele două scuturi reunite, sub care se desfășoară o lentă de care atârnă decorațiile „*Ecselenței Sale*”, întâiul boier al Țării Românești⁷⁶.

românesc; de altfel, din aceeași epocă datează și steaua Sf. Ana cu coroană imperială, însemn care se poate vedea pe portretul mitropolitului Veniamin Costache al Moldovei (*Enciclopedia României*, p. 439).

⁶⁹ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond “*Matrice sigilare*”, nr. 13754.

⁷⁰ Monumentul funerar se află la Cimitirul „Șerban Vodă” din București – cf. Cernovodeanu, *op. cit.*, pl. LXXIX, fig. 2.

⁷¹ Lespedea funerară se află la Cimitirul mănăstirii Cernica, *ibidem.*, pl. XCV, fig. 4. Mulțumim cercetătorului Mihai-Alin Pavel pentru sprijinul acordat la identificarea acesteia.

⁷² Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond “*Matrice sigilare*”, nr. 13752.

⁷³ Monumentul funerar a fost examinat de autor *in situ*, la Cimitirul „Șerban Vodă” din București.

⁷⁴ Cernovodeanu, *op. cit.*, pl. XCIX, fig. 6 – nu suntem însă de acord cu identificarea propusă de autor. Pecetea nu ar fi putut aparține generalului Eraclie Arion (1834-1903), ale cărui decorații primite în urma Războiului din 1877-1878 sunt cu totul altele față de cea reprezentată (cf. *** *Famiile boierești...*, p. 128); comanditarul peceții și, prin urmare, persoana distinsă cu Ordinul Sf. Stanislav ar fi mai de grabă tatăl generalului, boierul Enache Arion (1791-1856), care a fost pe rând stolnic, paharnic, clucer și agă (*ibidem.*, p. 124-125).

⁷⁵ Avem în vedere mai cu seamă stema reprodușă în Cernovodeanu, *op. cit.*, pl. LXXXIV, fig. 3, pe care vedem reprezentate (de la dextra la senestra), următoarele decorații: Ordinul Nișan Ifthar (Turcia),... (?), Ordinul Mântuitorului (Grecia) și Crucea Comemorativă a Războiului de Independență din 1821-1829 (Grecia). Din nefericire, întrucât stema de pe fațada palatului Suțu a avut o istorie agitată – fiind realizată de postelnicul Costache Suțu, apoi înlăturată în 1864 din ordinul domnului Alexandru I. Cuza, ulterior refăcută de către Grigore Suțu (fiul lui Costache), distrusă din nou în anii puterii populare și refăcută o dată cu transformarea palatului în muzeu – nu putem ști dacă distincțiile reproduse sunt cele acordate lui Costache, ori lui Grigore Suțu (cf. Emanoil Hagi-Mosco, *București...*, p. 95). De exemplu, între aceste distincții se află și steaua în șase raze a Medaliei Comemorative a Revoluției din 1843 (Grecia), însemn care putea fi conferit atât postelnicului, cât și fiului său Grigore.

⁷⁶ V. *supra*, nota 47. Subliniem caracterul cu totul neobișnuit al reprezentării mai multor distincții de panglica uneia singure; în cazul de față, este vorba de ordinele Sf. Ana și Sf. Stanislav. Tot astfel, subliniem incorectitudinea reprezentării decorațiilor soțului sub jumătatea de stemă a soției, întrucât

1. Alte variante

Scut de care atârnă decorații, însoțite de o sabie de onoare

Singurul exemplu pe care îl cunoaștem este stema lui Dimitrie Papazoglu (1811-1892), care însoțește portretul acestuia, pe litografia „Viața Majorului Dimitrie A. Pappasoglu” din 1866⁷⁷. Scutul este susținut de un leu și o acvilă, așezați pe o consolă, sub care se află o sabie, precum și ordinele Nișan Ifthar și Sf. Ana; în 1849, maiorul „s’au împărtășit de o sabie de onoare, dată de șeful de căpetenie Otomanu, pentru buna sa conduită, pe câtu a fost atașiatu de acea comandă”⁷⁸.

Scut înconjurat de o jartieră pe care figurează o deviză, după modelul englezesc

Chiar dacă nu este vorba de un detaliu strict phaleristic, amintim la urmă și practica înconjurării stemelor cu o jartieră cu deviză, obicei împrumutat din heraldica anglo-saxonă: prestigiosul Ordin al Jartierei era reprezentat în această formulă, pe panglica distincției apărând deviza „Honi Soit Qui Mal Y Pense”⁷⁹. Socotită interesantă, jartiera britanică din jurul scutului s-a transformat în șablon, adaptat armelor și devizei familiilor autohtone; spre exemplu, de la boierii Rosetti s-au păstrat impresiuni sigilare în care scutul este înconjurat de o jartieră purtând deviza familiei, „Sereni Aut Nubilo Sospes”⁸⁰.

*

* *

Pătrunzând masiv în societatea din Moldova și Muntenia domniilor regulamentare, decorațiile străine – și în primul rând cele turcești și rusești – au fost destinate să răsplătească diferite categorii de merite; acordate la început doar pentru fapte de arme, decorațiile au avut tot mai mulți beneficiari autohtoni, principiul de bază fiind răsplătirea slujbelor, dar și câștigarea adeviziunii unor boieri pentru cauza diferitelor puteri străine (și în particular pentru cea a Imperiului Rus).

Purtate în viața de zi cu zi sau înfățișate doar în portrete, amintite în inscripții sau în publicațiile oficiale, decorațiile au fost reprezentate pe stemele boierimii și ale clerului: „renașterea” heraldicii private – mai ales – sub forma unor sigilii executate în maniera și

nu aceasta din urmă fusese decorată. Pe de altă parte, compoziția de la Mănăstirea Radu Vodă este interesantă și prin așezarea unui coif peste scutul cu armele Ecaterinei Filipescu, ca și prin întâietatea dată armelor acesteia, în detrimentul celor ale soțului.

⁷⁷ Litografia a fost lucrată de Alexander, un exemplar aflându-se la Biblioteca Academiei Române, cabinetul de stampe, cota „Alexander K-4”.

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ Această reprezentare heraldică a Ordinului Jartierei s-a extins și pentru celelalte ordine britanice; cavalerii care, potrivit gradului primit în fiecare ordin, căpătau și titlul de „Sir”, aveau dreptul de a-și înconjura armele cu o panglică circulară purtând devizele ordinelor în cauză.

⁸⁰ General R. Rosetti, *Familia Rosetti. I. Coborătorii moldoveni ai lui Lascaris Rousaitos*, București, 1939, pl. II, fig. 3, 5. O pecete similară (a lui Theodor Rosetti) se află la Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond “Petre Carp”, doc. 98/1859.

cu mâna de lucru franceză, au determinat includerea în steme a acestor decorații. Pe deplin occidentală ca manifestare, folosirea heraldică a decorațiilor a determinat personalizarea stemelor și diferențierea loc chiar în interiorul aceleiași familii. Tot astfel, s-au obținut rezultate interesante în plan tehnic, stemele acelei perioade fiind și cele mai corect realizate din întreaga istorie a heraldicii private extracarpatine.

Decăderea heraldicii private s-a produs o dată cu dispariția clasei politice boierești, fenomen explicabil în contextul mai larg al înfăptuirii României moderne⁸¹; cu toate acestea, rămâne greu de înțeles neinclusiunea decorațiilor în stemele acelor urmași ai boierimii care au avut o importantă carieră politică până în 1948; cunoaștem sigiliile lui Petre P. Carp⁸², Dimitrie A. Sturdza⁸³ și Constantin Argetoianu⁸⁴, cunoaștem stema de pe mausoleul lui Gheorghe Gr. Cantacuzino de la cimitirul Șerban Vodă din București⁸⁵, cunoaștem *ex-libris*-ul heraldic al lui Ioan C. Filitti⁸⁶, dar nicăieri nu apar înaltele decorații românești și străine primite de aceștia.

Prin urmare, perioada domniilor regulamentare rămâne și cea mai favorabilă pentru heraldica privată a boierilor moldo-munteni, însemnele acestora dovedindu-și fără echivoc apartenența la uzanțele blazonului european.

SUR L'USAGE DES DÉCORATIONS DANS LES ARMOIRIES DES BOYARDS DE MOLDAVIE ET DE VALACHIE (PENDANT LES RÈGNES RÉGLEMENTAIRES)

– Résumé –

Un nombre considérable de décorations étrangères (particulièrement ottomanes et russes) a été accordée pendant les 3e – 6e décennies du XIXe siècle aux différents individus de Moldavie et de Valachie. Faute d'aucune distinction «à l'européenne», les princes régnants demandaient des décorations ottomanes pour leurs sujets. Les représentants diplomatiques des plusieurs pays demandaient leurs propres décorations pour honorer les Moldaves et Valaques qui se sont distingués dans plusieurs branches de la vie publique: militaires, dignitaires et simple fonctionnaires, membres du clergé. Il était devenu une habitude de voir tel ou tel boyard s'afficher avec l'insigne de l'Ordre turc Nichan İftikhar et la croix russe de la Ste Anne etc.

⁸¹ Amintim una din ultimele steme ornamentate cu decorații, după Unirea Principatelor: stema omului politic Dimitrie Ghica, având scutul înconjurat de o lentă, de care atâră într-o parte și în cealaltă mai multe cravate de ordine, iar dedesubt mai multe stele (colecția Muzeului Municipiului București).

⁸² Colecție particulară, București.

⁸³ Cernovodeanu, *op. cit.*, pl. LXXXIV, fig. 4.

⁸⁴ *Ibidem.*, pl. C, fig. 6.

⁸⁵ Stema a fost examinată de autor *in situ*.

⁸⁶ Fotografie în colecția autorului.

L'héraldique des boyards a aussi connu un grand essor dans l'époque, occasion pour ces boyards de les faire exécuter avec les décorations qu'ils ont reçus. L'usage des armoiries avec décorations a été fréquent en Europe occidentale, mais les boyards l'ont emprunté de l'espace russe. A part les boyards, le clergé a eu aussi ses armoiries avec décorations. On a identifié plusieurs types armoriaux (conçus notamment pour l'usage sigillaire), où on a vu des décorations soit autour de l'écu, soit au-dessous, soit avec l'écu posé sur l'étoile d'un ordre, soit avec des particulières combinaisons.

Nous avons essayé d'identifier plusieurs catégories armoriales, et d'illustrer chacun blason par autres sources et témoignages du temps.